

Mens en Wereld

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

9e Jaargang no. 7 — 3 April 1954

VOOR HET JAARLIJKSE CONGRES

NOG een week scheidt ons van het jaarlijkse congres van het H.V. Als alle jaren, zullen afgevaardigden van de gemeenschappen en belangstellenden twee dagen bijeen zijn om terug te kijken op het werk dat gedaan werd in het afgelopen jaar, zich te bezinnen op de plaats en de taak van het verbond nú en om vooruit te zien om, van dit perspectief uit te weten welke activiteiten het dwingendst gedaan moeten worden. Daarnaast is het jaarlijkse congres een manifestatie van de kracht, de groei, de eenheid en de geestdrift naar buiten en naar binnen.

Wij mogen ons niet ontveinzen dat, naarmate het ledental groeit, de problemen groter worden en de verantwoordelijkheid zwaarder. Toen het H.V., na de oorlog, werd opgericht, hebben de initiatiefnemers zich goed voor ogen gesteld, dat zij voor een gigantische taak stonden: de taak om de individuele buitenkerkelijken in Nederland in een organisatie bijeen te brengen, om hen een geestelijk tehuis te scheppen, om het humanisme, als volwaardige levensbeschouwing te funderen en te verbreiden, om een eigen stijl te scheppen in het leven van het Verbond en om op te komen voor een gelijkberechtigde positie naast de kerken in Nederland. Met durf, enthousiasme en vertrouwen is die taak aangevat, gedragen door een diepe overtuiging. Een schuchter, klein en nog onaanzienlijk begin werd gemaakt, niet meer en niet minder. Over althans één ding heeft het jonge Verbond nooit te klagen gehad, nl. over een gebrek aan belangstelling, vooral van de zijde der kerken. Het maakt soms wel eens de indruk alsof de kerken niet geweten hebben dat er vóór 1946 een humanistische geestelijke stroming bestond.

HET is alsof zij gewacht hebben op de organisatie om, als honden op een kuif, de aanval te beginnen. Ofschoon deze aanvallen natuurlijk verwacht waren en ofschoon

het Verbond de gedachtenwisseling niet gezocht, maar ook niet geschuwd heeft is het een bittere teleurstelling geworden te moeten ervaren hoe die strijd gevoerd werd en wordt. Uit de bestrijding van bepaalde kanten valt maar één conclusie te trekken: er heerst angst over de groei van het Verbond. En deze angst is, ook nu weer, niet alleen een slechte raadgeefster gebleken, maar ook een valse raadgeefster, die tot onwaardige praktijken heeft gevoerd. Wij kunnen daarover verontwaardigd en geschokt zijn, maar wij moeten ook, ten dele, dankbaar zijn, omdat wij vertrouwen hebben in het oordeelsvermogen der mensen. Het wapen van de leugen, van de valse getuigenis en van de verdachtmaking richt zich, op den duur, onherroepelijk tegen de drager. Deze middelen bezoeiden het doel. Het woord van Lincoln is ook hier van toepassing: „het is mogelijk om alle mensen korte tijd te bedriegen, het is onmogelijk om alle mensen altijd te bedriegen.”

NOOIT heeft het Verbond het getal der aanhangers een edel argument geacht in de geestelijke strijd, maar als men, in bepaalde kringen, geneigd is de houding te wijzigen in verband met het ledenaantal, welnu, dan zal dit een reden te meer zijn om dit op te voeren. Wij willen het die bestrijders graag zo makkelijk mogelijk maken. Een grote, plotselinge toeloop, op onvoldoende gronden, is nooit wenselijk geacht. Dit is geen deugd uit een nood ontstaan, maar een waarheid, uit ervaring gerijpt. Groei is en blijft er, maar het Verbond zal zich moeten bezig houden met de oorzaken van een te groot verloop van leden. Nooit is er behoefte geweest interne problemen te verdoezelen.

De afgevaardigden in Hilversum zullen zich hebben te beraden op de voorstellen tot wijziging van de Beginselverklaring. Wij spreken de hoop uit dat de debatten daarover zullen plaats vinden in de geest van mensen

die niet te zeer hechten aan de letter van een formulering, maar anderzijds het belang inzien van een positief gestelde verklaring, waarop alle humanisten zich één kunnen voelen, met de erkenning der verschillen.

ZOALS gezegd, de humanisten in Nederland zijn tegen hun zin betrokken in een strijd waarbij op het spel staat of het Verbond de taken die het voor zich ziet zal kunnen volvoeren. Daartoe is nodig dat de eensgezindheid ten aanzien van het belang der taken op de voorgrond staat en dus dat onnodige geschilpunten vermeden worden. Men zal de ander in zijn anders-zijn dienen te eerbiedigen. Eerst dan zal het congres van 1954 een indrukwekkende manifestatie kunnen worden van de eensgezindheid en de diepe bereidheid om te strijden voor de idealen die in de doelstellingen van het Verbond belichaamd zijn.

Moge het komende congres geen vuurwerk te zien geven, moge het strovuur ontbreken, maar moge de diepe en blijvende gloed van wat ons drijft te zien te voelen. Maar bovenal is de wens dat dit congres een samenzijn zal vertonen van volwassen mensen — van welke leeftijd ook — die denkbeelden, overtuigingen en idealen hebben, waarvoor zij staan maar niet van mensen die slaven zijn van denkbeelden en idealen. Alleen dan zal van het congres in Hilversum de inspiratie kunnen uitgaan voor het werk van het komende jaar, dat gedaan moet worden.

Op volgende pagina's:

2. „ge-PERS-te berichten”; „Bede” — Ad. v. Scheltema;
3. Televisie heeft een grote taak;
4. Het ontstaan van de mens (Slot);
5. Het boek in het teken der actualiteit;
6. en 7. „IK denk er ZO over”.

ge-PERS-te berichten

BEHALVE dat der economische, is er het probleem der geestelijke vrijheid. Hier loopt de scheidingslijn anders en trekt de V.V.D. herhaaldelijk één lijn met de P.v.d.A. tegenover de rechterzijde. Al heel duidelijk treedt dat aan de dag bij de houding welke wordt aangenomen tegenover het humanisme. Persoonlijk verklaarde prof. Oud niet te behoren tot de humanisten in de zin van het Humanistisch Verbond. Maar dit belet hem niet, de grote betekenis te zien van de geestelijke stroming, die het vertegenwoordigt. Voor duizenden, die in nihilisme dreigen te verzinken, kan het humanisme uitkomst brengen. Voor de overheid dienen alle burgers gelijke rechten te hebben. Voor libe-

ralen is dat (anders dan voor de rooms-katholieken) geen vraag van opportuniteit, doch een fundamenteel beginsel. Daarom heeft de V.V.D. zich in de Kamer ook verzet tegen de pogingen tot achterstelling van de geestelijke verzorging door humanisten bij die vanwege de kerkgenootschappen." (Prof. Oud op het Congres der V.V.D. „Algemeen Handelsblad" 19-III).

* * *

HET onaangename is dat wij, katholieken, ons al die „ismen" hebben laten ontfaatselen: socialisme, liberalisme, communisme en humanisme. Want wij erkennen het sociale, het vrije, het commune en het humane, (Kapelaan B. A. M. van der Steen in „Gooi en Omme-land" 26-II).

Voor ons is dit alleen een bewijs dat er geen alleenzaligmakende weg is.

OVERIGENS moest pater Bogaartz erkennen, dat op de bodem van het massa-probleem en van het moderne humanisme een religieus probleem ligt. Wanneer we dit goed beseffen, zullen we er ons van weerhouden bij het humanisme ruiten in te gooien. Dan zullen we op de knieën moeten vallen en ons afvragen of wij zelf genoeg goed doen, wij die God als onze grootste schat

hebben." („Leidse Courant" 5-III).

Helaas wordt niet voldoende beseft, naar het ons lijkt.

IN het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond zitten voornamelijk politici, industriëlen, professoren en intellectuelen..... Nevenstichtingen zijn Humanitas (voorzitter mr dr In 't Veld), dat zich toelegt op gezinszorg en maatschappelijk werk — een slimme tactiek —, Humanistisch Thuisfront (voorzitter Evert Vermeer), die spreekt voor de V.A.R.A..... De derde nevenorganisatie is de Hum. Studentenvereniging „Socrates" (voorz. prof. dr Lippe van der Wal), doch het gevaarlijkst is de Ned. Bond voor Sexuele Hervorming, die 30.000 leden telt en zich bemoeit met „kinderbeperking". (Pater Schlangen in „Oost-Brabant" 17-III).

Het is niet te geloven, maar deze onzin staat er werkelijk.

* * *

ALS de katholieken het been stijf zouden houden en via hun vertegenwoordigers in de Tweede Kamer al het mogelijke zouden doen om aan de activiteit van het humanisme een einde te maken, dan kan het niet anders of alle andere volksgeboten sluiten zich automatisch voor de katholieken af." (B. J. Johannink in „Dagblad van het Oosten" 8-III).

Hier wordt dus erkend dat r.k. vertegenwoordigers in de Tweede Kamer pogingen in die richting hebben gedaan.

De openbare school voedt op tot verdraagzaamheid

VOORSTANDERS van een ondogmatistische opvoeding zullen zich bij de keuze van de school voor hun kinderen laten leiden door hun beginsel: opvoeding tot verdraagzaamheid. Deze verdraagzaamheid vormt ook de basis van het wederzijds begrip en overleg, dat in ons land met zijn zeer verschillende religieuze en levensbeschouwelijke overtuigingen nodig is.

In de Openbare School vinden we de mogelijkheid om de jeugd reeds in de jaren van hun ontwikkeling met andersdenkenden in aanraking te brengen, hun de samenwerking te leren in een gemeenschap, die op wederzijdse waardering moet steunen.

Nu het nieuwe schooljaar weer voor de deur staat, zal het voor vele ouders geen probleem zijn, naar welke school hun kinderen zullen gaan. Principieel overtuigen aan beide zijden hebben hun keus gedaan. Maar hoeveel jonge ouders zijn er niet, die zich nog onvoldoende gerealistiseerd hebben, welke betekenis de opvoeding in de geest van vrijheid en waardering van de verscheidenheid van de cultuurkringen voor hun kind heeft. Voor deze jonge mensen en hun opgroeiende kinderen is het nodig de waarde van het Openbare Onderwijs in gesprek en in geschrift duidelijk voor ogen te stellen, opdat ze overtuigd worden, dat dit onderwijs gegeven wordt in een geest, die een waarlijk-humanistische levenshouding voorbereidt.

De belangstelling voor de openbare school groeit, vooral door de voortdurende activiteit van „Volksonderwijs". Voor nadere gegevens richt men zich tot bureau van „Volksonderwijs", Alexander Boersstraat 13, Amsterdam-Zuid.

BEDE

Schoonheid, die in den hemel zijt,
Die de eeuwigheid heeft opgeschreven,
Geef ons iets van uw eindeloosheid,
Geef ons van uw verhevenheid,
Van uw geweldigheid —
Om groot te leven!

Schoonheid, die in de wereld zijt,
Die tusschen menschen hangt te beven,
Geef ons van uw eenvoudigheid,
Geef van uw mededeelzaamheid,
Van uw deemoedigheid —
Om goed te leven!

Schoonheid, die in ons zelve zijt,
Die moeder ons heeft meegegeven,
Geef aan onze oogen zuiverheid,
Geef aan ons hoofd uw helderheid,
Ons hart uw dapperheid —
Eerlijk te leven!

C. S. Adama van Scheltema
(1877—1924)

Uit: Verzamelde Gedichten
(Brusse, Rotterdam)

Televisie heeft een grote taak

EEN oude vrouw verschijnt op het televisie-scherm. Plotseling voegt zich een jonge man bij haar. De vrouw blijft even roerloos staan, dan omhelst ze hem. Tranen stromen langs haar wangen. Zij kan door ontroering geen woord uit brengen. Na zes jaar ziet ze onverwacht haar zoon terug, die in het verre Europa een baan heeft. Millioenen kijkers in Amerikaanse huiskamers zijn getuige van deze ontmoeting.

Nee, dit is geen scène uit een melodrama. Het is een van de jongste stunts van de Amerikaanse TV in het programma „This is your life” (Dit is uw leven). Argeloze lieden, die een bioscoop in Hollywood bezoeken, worden plotseling voor het doek geroepen. Een televisie-omroeper vertelt hun, dat ze alles over hun leven zullen horen. Maanden tevoren zijn medewerkers van de televisie in actie geweest, om in alle delen van de wereld relaties van het „slachtoffer” op te sporen en uit te horen. Deze relaties, of ze nu in Parijs wonen of in Kaapstad, in Londen of in Cairo, worden uitgenodigd veertien dagen naar Hollywood te komen. Alle kosten zijn voor rekening van de TV-maatschappij, die ze op haar beurt laat betalen door luchtvaartmaatschappijen en hotelondernemingen, waarvoor in het programma gratis reclame wordt gemaakt. Millioenen zijn getuige van de onverwachte confrontatie van de hoofdpersoon met familieleden die lang geleden naar den vreemde vertrokken en van wie hij (of zij) vaak in jaren niets heeft gehoord.....

DE beoordeling van de sociale en morele waarde van een dergelijk stuntprogramma, dat voor de Amerikaanse TV — die aan beroemde sterren soms 10.000 dollars betaalt voor tien minuten optreden — helemaal zo duur niet is, laat ik gaarne aan U over. Dit is slechts één voorbeeld van de buitensporigheden, waartoe de TV in Amerika heeft geleid. Over andere hebt U wellicht al het nodige gelezen: de avonturenstrips voor kinderen, die in enkele gevallen, doordat de jeugdige kijkers de doodsverachting van hun helden aan de praktijk wilden toetsen, tot fatale gevolgen hebben geleid. De „soap-opera's” voor de ouderen ook. Programma's, waarin men vaak merkwaardige sociale ontwikkelingen weerspiegeld ziet, zoals het „mommism”: de abnormale moederverering, die steeds veelvuldiger het thema wordt van spelen. Niet merkwaardig, als U weet dat het matriarchaat in de VS een — zij het voorlopig nog latente — renaissance beleeft. Dat de vrouwen buiten het gezin, in het zakenleven vooral, steeds meer de touwtjes in handen gaan nemen.

HET is niet mijn bedoeling geweest U met deze enkele voorbeelden de televisie voor te stellen als een medium, dat tot cultuurverval moet leiden. Integendeel. Ook en juist in Amerika worden tal van voortreffelijke programma's op het beeldscherm gepresenteerd. Variërend van complete Shakespeare-voorstellingen — in de beste bezetting die men zich denken kan — tot door Toscanini gedirigeerde concerten van de New York Philharmonic. Onder de verstrooiingsprogramma's, die uiteraard het grootste deel van de zendtijd vullen, zijn er vele van voortreffelijk gehalte. En het is tekenend, dat blijkens een onlangs gehouden enquête de voorkeur van het publiek uitgaat naar enkele programma's, die door de gezaghebbende radio- en TV-criticus John Crosby (van de „New York Herald Tribune”) kwalitatief hoog worden aangeslagen. Tekenend is het even-

door
Henk Schaafsma

eens, dat er in Amerika een streven is om de TV ten dele los te maken van de commerciële invloeden, die sensatie en Kitsch in de hand werken. Waarbij men weer niet mag vergeten, dat ook de goede uitzendingen „sponsored programmes” zijn, dus door grote ondernemingen „aangeboden” worden.

IN Europa is de invloed van de televisie nog niet zo groot, hoewel er in Engeland al miljoenen kijkers zijn. In Duitsland, dat na Nederland met experimentele uitzendingen is begonnen (maar dat op een belangrijke voor-oorlogse ervaring kan bogen) zal het nieuwe medium waarschijnlijk op korte termijn een grote vlucht nemen. De voorwaarden zijn er althans vervuld: een uiterst modern geoutilleerd studio-complex in Hamburg en een staf van goed betaalde medewerkers. Frankrijk en België hebben reeds hun dagelijkse uitzendingen. Hieruit blijkt wel, dat Nederland niet achter zal kunnen blijven, al is het aantal toestelbezitters hier dan nog slechts gering.

De televisie is een feit, waaraan niet te ontkomen valt. Dit wil ik met nadruk vaststellen, om er onmiddellijk aan toe te voegen, dat TV een gunstige invloed op velerlei terrein kan hebben, mits zij door kundige op hun verantwoordelijke taak berekende lieden wordt gehanteerd. Waar het in de eerste plaats op aan komt, is een positieve instelling van het „denkend deel der natie” ten aanzien van de beeld-omroep. Opzettelijk gebruik ik hier dit woord, om te accentueren dat televisie een consequentie is van de geluidsomroep. In technisch, zowel als in programmatisch opzicht.

OP die geluidsomroep is de laatste jaren veel, en vaak gerechtvaardigde, critiek uitgeoefend. Niet gerechtvaardigd was echter het uitgangspunt van enkele critici, dat de radio een louter vervlakkende invloed zou hebben. Veeleer is het tegendeel het geval. Ik hoef slechts te wijzen op de cultuur-spreidende functie, die ook de Nederlandse omroep — hoe men ook over zijn organisatie-vorm moge denken — vervult, en beter vervult dan tal van criticasters het doen voorkomen. Aan de radio is het o.m. te danken, dat bewoners van de meest afgelegen provincieplaatsen de meesterwerken uit de muziekliteratuur kunnen horen, uitgevoerd door wereldberoemde kunstenaars.

Als de radio in Nederland niet in alle opzichten is, wat hij zou kunnen en moeten zijn, dan is dit niet alleen de schuld van zijn programmeleiders en van zijn organisatie-vorm, maar ook van het feit, dat talrijke Nederlandse intellectuelen in het verleden diezelfde radio met veel minachting hebben behandeld.

Een nationale omroep is vooralsnog een illusie. En het bittere feit blijft, dat tal van geestelijke en politieke stromingen afhankelijk zijn van de goedertierenheid der doorgaans niet bepaald altruïstische omroepverenigingen, om hun eigen geluid in de ether te kunnen laten horen.

Dit nu zouden velen van ons voor de televisie willen voorkomen. De plannen van minister Cals zijn voor hen niet bepaald bemoedigend. De minister immers wil de verzorging der TV-programma's — ook van het zo geheten „algemeen programma” — uitsluitend en alleen in handen van de omroepverenigingen leggen. Het zou betreurenswaardig zijn, als het zover zou komen. De samenwerking in de Ned. Radio Unie heeft duidelijk getoond, dat men op dit punt van enkele omroeporganisaties niet te veel mag verwachten. „Voor ieder aanvaardbare” programma's — dat zijn programma's die zowel bij het episcopaat als bij de besturen van de onderscheidene protestantse kerkgenootschappen in de gratie vallen — blijken in de praktijk futloze, inspiratieloze programma's te moeten zijn.

DEZE kant nu mag het bij de TV per se niet uit. Met verspinstering van krachten en van financiën is onze beeldomroep niet gebaat.

Daarom is het zaak, dat geen Nederlander, wie de Nederlandse cultuur ter harte gaat, zich onttrekt aan de verantwoordelijkheid voor het gebruik van dit nieuwe, machtige medium, dat qua belangrijkheid met de boekdrukkunst is te vergelijken.

HET ONTSTAAN VAN DE MENS (Slot)

ZO zijn wij gekomen tot een inzicht in de geleidelijke ontwikkeling van de mens uit dierlijke voorouders. Die menswording, naar het lichaam en naar de levensverrichtingen, was te danken aan tal van kleine wijzigingen in het ingewikkeld hormonaal evenwicht. Dat samenstel van talrijke, in elkander grijpende, elkander wederkerig beïnvloedende hormonale factoren, dat de groei van het lichaam in zijn geheel, van elk van zijn onderdelen in het bijzonder bepaalt, dat de aard en de intensiteit der diverse levensverrichtingen regelt, dat zelve een gehele evolutie doormaakt vanaf de embryonale ontwikkeling tot aan de dood van het oudgeworden individu, dat hormonale samenstel is vatbaar voor wijzigingen van kwalitatieve of kwantitatieve aard. Die wijzigingen zijn vastgelegd in het erfelijk patrimonium, en liggen aan de basis van het verschijnsel der evolutie binnen de verschillende zoogdiergroepen, ook in die van de mensapen waaruit de mens geboren is.

Wie daarbij de mensapen bestudeert, niet alleen in hun lichamelijke structuur en in hun physiologie (levensverrichtingen), maar ook in hun gevoelsleven en in hun sociale organisatie, komt alras tot het besluit dat ook in ons affectief leven, en zelfs in onze maatschappelijke vormen, de anthropoïde (mensapen-) oorsprong onmiskenbaar tot uiting komt. Want als wij zoveel menselijks terugvinden bij de mensapen, dan komt dat omdat wij nog steeds zoveel, van wat wij van hen als erfdeel toebedeeld kregen, met ons meedragen: de mimiek van onze verschillende gemoedstoestanden, onze opvoedingstechniek van zeer jonge kinderen, onze nieuwsgierigheid, onze liefde voor lawaai en rythme, in één woord alle irrationele, niet op de rede berustende aspecten van ons menszijn, en die zijn zeer talrijk.

ONZE laatste toevlucht in het louter menselijke moeten wij zoeken in onze geestelijke capaciteiten, al ware het verkeerd te menen dat wij tenminste in dat opzicht principiëel verschillen van dieren.

Geleerden als Koehler, Yerkes, Nissen, e.a., die van de studie der verstandelijke vermogens van de dieren, van de mensapen in het bijzonder, hun levens-taak hebben gemaakt, zijn tot het besluit gekomen dat er weinig of geen typisch menselijke geestelijke vermogens bestaan die niet in de kiem, of minder sterk ontwikkeld, ook reeds bij hun proefdieren aanwezig zijn.

Daarbij moeten wij proberen ons te ontdoen van sommige begrippen die gemeengoed zijn onder de mensen, maar die niet volledig stroken met de werkelijkheid: zo bv. dat een dier in zijn leven geleid wordt door instincten, terwijl de mens geleid zou worden door zijn verstand.

ELK levend wezen beschikt over twee stelsels om te reageren op gebeurtenissen in de buitenwereld. Daar is in de eerste plaats een geheel stel van aangeboren, erfelijk bepaalde reflexen, die alle delen van het lichaam en alle functies van het leven betreffen, die maken bv. dat een pasgeboren baby begint te ademen als hij de beschutting van de moederschoot verlaat, begint te zuigen als zijn lippen aangeraakt worden, grijpt met de vingers als de handpalm wordt geprikkeld. Sommige van die aangeboren reflexen, steunend op zeer bepaalde, spontaan gegroeide zenuwbanen tussen de plaats van de prikkelwaarneming en die van automatische reactie, ontstaan pas later, in de loop van de verdere ontwikkeling: de glimlach als reactie op een aangename gewaarwording is pas verscheidene dagen na de geboorte klaar voor het gebruik; de reflexen in verband met het seksuele leven komen pas tot rijpheid, onder invloed der geslachtshormonen, in de puberteitsperiode.

door prof dr

L. DE CONINCK

Naast dat eerste stel erfelijk bepaalde reflexen beschikt elk levend wezen over zenuwcellen en zenuwbanen, die nog ingeschakeld kunnen worden al naar gelang de noodwendigheden en de omstandigheden: zo iets als een massa lettertekens in een zetterij, die heel wat mogelijkheden bieden om de meest diverse tekens te drukken. De nog niet geëngageerde zenuwbanen bieden tal van mogelijkheden voor de opvoeding, voor het leren, voor het meubileren van de geest met tal van associaties, met feitenmateriaal, met methodes van reageren op bepaalde omstandigheden, met begrippen. De omvang van dat leervermogen blijkt min of meer afhankelijk te zijn van de hoeveelheid vrije zenuwbanen, zodat in de zoogdierreeds, die we vroeger leerden kennen — gaande van de spitsmuis over de mol, de civetkatten, de honden, de apen en de aapmensen (*Pithecanthropus*) naar de mens — wij met de stijgende massa hersenen ook een stijgend leervermogen, en wat wij noemen een hogere intelligentie, kunnen verwachten. In grote lijnen klopt dit met de resultaten van de proeven, die met zulke dieren genomen worden.

SOMMIGE van die proeven kunnen zowel door een hond als door een

Schimpanseë opgelost worden, maar de hond doet er veel langer over dan de mensaap. Andere zijn door een hond niet, door de mensaap wel op te lossen: bv. proeven waarin voedsel alleen te bereiken is door het opstapelen van kisten, of door het gebruik van stokken, of door een combinatie van beide middelen. De hond kan dat nooit; de schimpanse kan het in den

beginne evenmin; maar spelend met de kisten of de stokken leert hij er de mogelijkheden van kennen, en dan plots gaat hem een licht op: de kisten worden op elkaar gestapeld, de stok daarbij gehaald, en op een, twee, drie is het begeerde voedsel veroverd.

OK wij krijgen soms doosjes in handen waarvan we niet weten hoe ze open moeten; dan gaan we maar zoeken en proberen, aan een knopje duwen, of trekken, of verschuiven, en als we maar genoeg geduld hebben, dan vinden wij het meestal wel. Niet alle mensen hebben zoveel geduld dat het doosje reeds bij de eerste pogingen geopend kan worden; ook bij de schimpanse is dat zo: hij is nogal vlug vermoeid en geeft het dan maar op, om later te herbeginnen. Maar er zijn niet veel doosjes die hij op den duur niet openkrijgt en waarvan hij het geheim van slot of grendel niet ontdekt; hoe meer geduld hij heeft en hoe slimmer hij is, des te vlugger wordt het probleem opgelost.

Evenmin bij ons als bij de Schimpanse, zijn alle individuen even begaafd met alle verschillende componenten, waarvan de som datgene uitmaakt wat wij intelligentie noemen. Voor één van die componenten nl. het geheugen van de plaats, is de Schimpanse ons zelfs de baas. Proeven werden genomen in de Yale University Laboratories of Primate Biology, die daarin bestonden dat van een groot aantal dozen, twee aan twee gelijk, verdeeld over een bepaalde ruimte, telkens in één van de twee gelijke dozen iets waardevols werd weggestoken, in aanwezigheid van het proefdier of van de proefpersoon. Na verloop van tijd mochten dan proefdier of proefpersoon van elk paar dozen er één op hun inhoud onderzoeken, waarbij verondersteld werd dat er steeds naar gestreefd werd de doos met het waardevolle weggeborgene te kiezen. In een vergelijking van de geheugen-prestaties van makakken, Schimpanses en universiteits-professoren kwamen de makakken achteraan, voorafgegaan door de professoren, die door de Schimpanses geklopt werden met enkele lengten, zoals dat in de sportterminologie luidt.

MEN kan Schimpanses het waardeverschil leren tussen een dubbeltje, een kwartje, een gulden, en een waardeloze cent. Schimpanses lenen zich enkel tot proefnemingen, indien zij daarvoor beloond worden met fruit of snoep. Krijgen zij géén beloning, dan willen zij niet meer werken. Nu aanvaarden ze ook dubbeltjes, kwartjes of guldens als beloning, en houden die zorgvuldig bij zich, om daarna hun schat te gaan uitwisselen, bij de automaat, tegen lekkernijen. Maar probeer niet na afloop van een proef een waardeloze cent te geven, die niet past in de automaat want dan gooien ze die woe-

— Het boek in het teken der actualiteit —

BOOKENWEEK. De schijnwerpers der actualiteit belichten weer het boek, dat hierdoor ieders aandacht tot zich trekt. De oude waarheid, dat de mens bij brood alleen niet leven zal, wordt thans verkondigd met behulp van alle middelen der moderne publiciteit. Want een boek is niet alleen een culturele, maar ook een zakelijke aangelegenheid, en er is dus weinig tegen dat uitgever en boekhandelaar gebruik maken van de mogelijkheid, hun verkoop te stimuleren.

Gedurende één week van het jaar dan is het boek actueel, en hierdoor slaagt de opzet van hen die het initiatief namen. De actualiteit immers is een tyrannieke macht, waarvan wij allen op onze tijd de slaaf zijn. Hoe snel onze dagen ook gaan, wij kunnen ons nooit geheel onttrekken aan de dingen van de dag; wij moeten meedoen, of wij willen of niet. Pearl S. Buck heeft van deze onze geestesgesteldheid een aardig beeld gegeven in haar roman „Other Gods”; het gold hier een Amerikaans publiek, dus alles geschiedde grootscheeps, maar in wezen zijn wij niet zo heel anders. Wij moeten kunnen meespreken, en de machtige publiciteit decreteert waarover.

HOUDE wij ons dus thans aan het boek — er zijn slechtere dingen te bedenken. Maar heb ik eigenlijk de „Boekenweek” nodig om te spreken over iets, waarmee ik sinds vele jaren een intieme vriendschap onderhoud? Laat het in elk geval een aanleiding zijn, er eens aandachtig bij te verwijlen.

Er is een tijd geweest, dat ik tot iedere prijs „bij” wilde zijn zoals de „Boekenweek” dat verlangde. Ik stelde er een eer in te kunnen zeggen, dat ik het meeste gelezen had van wat in de etalages uitgesteld

dend weg, en weigeren beslist nog verder te werken. Ook dat komt voor in de menselijke samenleving.

Zo zouden we verder kunnen gaan, en voorbeelden geven waaruit blijkt dat ook ons verstand geleidelijk in de loop der evolutie is ontstaan precies zoals dat met onze lichaamsvormen, met onze levensverrichtingen en met onze gevoelens van honger, vrees, woede, liefde, vreugde, verdriet, zelfzucht, altruïsme, e.a. is gegaan.

SOMMIGE mensen vinden 't niet prettig af te stammen van mensapen, al is 't dan één miljoen jaar geleden. Men went daaraan: mij doet het niets meer te weten dat de Coelacanth uit de buurt van Madagascar — het levend fossiel dat af en toe uit de zee wordt opgevist — verre familie is omdat wij gemeenschappelijke voorouders hadden, iets meer dan 300 miljoen jaar geleden, of dat sommige van mijn verre voorouders als wormen door de modder kropen: het is waar, en sindsdien zijn anderhalf milliard jaren voorbijgegaan. De gevoelens, die zulke dingen bij mij opwek-

lag. Ik was zodanig de slaaf van de actualiteit, dat ik in gezelschappen terdege mee kon spreken. Dit werd en wordt van mij verwacht, dit verwacht ook deze „Boekenweek” van mij, van U, van ons allen. Want het gaat vooral om het actuele boek.

Wat verstaat men hieronder? Het antwoord is misschien veel eenvoudiger dan U denkt. Een actueel boek is een boek, dat pas verschenen of desnoods herdrukt is. Toch is deze laatste categorie maar half actueel, doch wij zijn vandaag royaal. Wie werkelijk up-to-date wil zijn, moet kennis nemen van de nieuwste uitgaven. De kritiek wijst hem desgewenst de weg. Wanneer men nu de catalogi van vroegere „boekenweken” bewaard heeft, dan bemerkt men al bladerende dat roem en actualiteit tijdelijke, zeer vergankelijke zaken zijn. En wanneer men in kritieken bladert van de jaren dertig, dan verbaast men er zich over dat de recensenten zich druk maakten over werken, waarvan men zich de titel nauwelijks herinnert, zelfs wanneer men de boeken gelezen heeft.

DAAROM ben ik minder eerzuchtig geworden dan ik in mijn studententijd was en thans lees ik minder „actualiteiten” dan voorheen. De vrijgekomen tijd wijd ik gaarne aan oude jeugdliefdes, en merkwaardig genoeg lees ik daarin dingen, die mij werkelijk actueel voorkomen. Als schooljongen kon ik mij urenlang verdiepen in Burgerdijk's bekende Shakespeare-vertaling, waarvan ik misschien nauwelijks de helft begreep. De avonturen van Tom Sawyer en Huckleberry Finn had ik stukgelezen. Wat later kocht ik op marktstalletjes de volledige Multatuli en de romans van Voltaire. Erasmus las

ken, zijn die van een onbeschrijfelijke verwondering, ja van geluk deelgenoot te zijn van dat reusachtige gebeuren, en van trots en deemoed terzelfdertijd, trots om het besef bij machte te zijn de verder evolutie te beïnvloeden, deemoed om de wetenschap dat wij nog veel te weinig weten om daarin ook maar een schijn van succes te kunnen boeken.

Geen levend wezen heeft het zover gebracht als de mens in zijn meesterschap over de wereld; geen ander levend wezen is zich bewust van dat verschijnsel der evolutie en van de mogelijkheden die de toekomst ons voorbehoudt, zowel ten goede als ten kwade.

WIJ hebben de gaven, die ons van nature werden toebedeeld, gebruikt om meesterschap te verwerven over het levende en het niet-levende; als wij die gaven in het vervolg ook gaan gebruiken om onze individuele en sociale moeilijkheden te boven te komen, dan wacht ons een toekomst, waardig aan ons groots verleden.

ik gemakshalve in vertaling, Goethe in het origineel, evenals trouwens (aangespoord door de kritieken der Forumgroep!) Nietzsche, Gide, Stendhal. Zo zou ik kunnen doorgaan, maar dit is niet interessant, want iedere voorkeur blijft een persoonlijke zaak. Wel zou ik uitvoerig kunnen betogen, waarom al deze schrijvers voor onze tijd in hoge mate actueel genoemd mogen worden. Maar dit is een heel andere actualiteit dan die van de „Boekenweek”. Ik zou kunnen spreken van een werkelijke en een schijnbare actualiteit, en deze twee vallen lang niet altijd samen.

Wanneer een uitgever het waagt, een oud werk ter perse te leggen, dan verleent hij het een nieuwe actualiteit, en hij zal zijn best doen, de „werkelijke actualiteit” duidelijk te maken. De uitgever Van Oorschot b.v. heeft zich door de Verzamelde Werken van Ter Braak, Multatuli e.v.a. buitengewoon verdienstelijk gemaakt. (Of hij er veel aan verdiend heeft moge hier buiten beschouwing blijven). Een ander merkwaardig voorbeeld. Dezer dagen kwam een vertaling uit van „Les liaisons dangereuses”, het ondeugende werk van Chaudel de Laclos. Deze 18e-eeuwer wist uiteraard niets van moderne diepte-psychologie, maar hoe actueel is hij in zijn peiling van het menselijke hart. Door deze vertaling (de eerste?) kwam een werk in het licht der actualiteit, dat het dubbel en dwars verdiende. Maar aan de ware liefhebber was het reeds lang bekend.

NEEN, de werkelijke boekenvriend behoeft geen „Boekenweek”. Uit zijn lectuur heeft hij een verzameling aangehouden die voor hem een blijvende actualiteit bezit, en die hij herleest. Werkelijke vrienden worden nooit ontrouw en stellen nooit teleur. De oude humanist van het type Erasmus stel ik mij graag voor lezend in de stilte van het studeervertrek, genietend van de „bonae litterae” die voor hem het leven vertegenwoordigden, en dan later causerend met enkele vrienden aan een genotvol symposium. De moderne humanist weet, dat het leven niet alleen in de boeken besloten ligt, maar aanvaardt nochtans van zijn voorgangers de eerbied voor het boek.

En toch: leve de Boekenweek! Zij behoort tot wat Huizinga noemde de „ongeschreven comédie van het gezelschapsleven”, brengt ook anderen dan de ware liefhebbers tot lezen (hetgeen nooit kwaad kan), en brengt bovendien de hedendaagse auteurs naar voren, die wij toch ook weer niet verwaarlozen mogen. Zij spreken namens en voor onze generaties, dus zij hebben er recht op, gelezen en gekocht te worden. Want ook hun schoorsteen moet roken. ...

Dr G. W. HUYGENS.

Ik denk er ZO over

Wij moeten IN ALLE OPZICHTEN RATIONEEL worden

OM TE KUNNEN discussiëren, moet men het in beginsel eens zijn, luidt een gezegde. Juist daarom is het gesprek tussen een religieuze en een niet-religieuze humanist zo moeilijk, want zij zijn het nu eenmaal in beginsel niet eens. De religieuze humanist beroept zich op een ervaring, waaraan de niet-religieuze humanist geen behoefte heeft en welke hij niet kent.

Dit is de reden waarom ik, als niet-religieuze humaniste, oorspronkelijk ook geen behoefte voelde te reageren op het boekje „Humanisme en Religie”. Ik heb bewondering en eerbied voor de wijze waarop de schrijvers hun ervaringen trachten weer te geven. Ik heb daarvan met belangstelling kennis genomen. En ik moet erkennen dat ik mij met deze schrijvers in diepste wezen niet verwant voel. Dat neemt niet weg dat ik toch wel verscheidene normen, welke ons dienen als richtsnoer voor ons handelen, met deze schrijvers gemeen zal hebben, en dat ik mij dus bij deze mensen in het Humanistisch Verbond heus wel thuis voel. En daarmee is de kous dan af.

Dat ik niettemin toch reageer vindt zijn aanleiding in de drie reacties, welke in „Mens en Wereld” van 23 Januari j.l. zijn opgenomen. Anders dan uit het boekje, klinkt bij deze drie schrijvers een toon, waartegen ik mij verzetten móét. Deze toon klinkt wel vaker door in het H.V. en als ik het wel heb is het nu juist deze toon, veel meer dan de belijdenis van de religieuze ervaring, welke bij de niet-religieuze humanisten een gevoel van onbehagen opwekt en hen tot spreken dwingt. Deze inzendingen suggereren het niet-religieuze humanisme als het mindere, het overwonnen standpunt, te beschouwen. En dit is in wezen on-humanistisch. De religieuze en de niet-religieuze mens vertegenwoordigen persoonlijkheidsstructuren, welke elkander moeten leren verdragen, zonder elkaar te minachten.

DE NIET-religieuze humanist kent de religieuze ervaring niet. Dat zal voor sommige religieuzen reden zijn tot een soort medelijden. Men vergeet daarbij één ding nl. dat de niet-religieuze mens aan de ervaringen van de religieuze mens geen behoefte heeft omdat hij, als niet-religieuze mens, de grote vragen van het leven op een andere wijze benadert.

Ik voor mij zie het verstandelijke denken van de mens als het enige middel tot toet-

sing van het waarheidsgehalte van onze belevenissen. Dit wil helemaal niet zeggen dat wij niet uit geheel andere impulsen zouden leven dan uit het verstandelijke, dat men trouwens moeilijk als een impuls kan beschouwen. Ons leven wordt ongetwijfeld gestuurd door andere factoren dan het verstandelijke denken. Geen mens leeft en blijft leven omdat hij langs de weg van de verstandelijke redenering tot de conclusie komt te moeten leven. Wij ervaren een drang tot leven, tot liefde, tot vernietiging, tot haat enz., die met verstandelijke redenering niets te maken heeft. Maar de enige factor, die op al deze impulsen een zekere controle kan uitoefenen en als regulator kan optreden, is ons verstand.

HETZELFDE is m.i. het geval met ervaringen welke betrekking hebben op „het wezen der dingen”. Wanneer ik iets ervaar omtrent de achtergrond van het leven, heb ik geen ander controlemiddel dan mijn verstand om uit te maken of deze ervaring juist is of niet.

Ook het feit, dat een bepaalde ervaring een gehele en blijvende ommekeer meebrengt in het persoonlijk leven van een mens, is m.i. geen bewijs voor de echtheid. Ongetwijfeld hebben vele mensen een blijvende en totale ommekeer in hun leven ervaren tengevolge van inzichten en belevenissen, welke wij nu niet meer als juist erkennen. Het inzicht in de juistheid van de stellingen van Marx heeft zonder twijfel voor velen een blijvende en totale ommekeer in hun leven gebracht, méér nog, dit inzicht is de impuls geweest voor het tot stand brengen van zeer veel waardevols in onze maatschappij. Maar was dit inzicht dáárom juist? Weinigen, die dit nu nog zouden willen beweren.

IK ZOU het nog scherper willen formuleren. Wanneer wij aannemen, dat de mens door een bepaalde soort belevenis iets gewaar kan worden van zijn „kosmische verbondenheid”, dan zie ik niet in, waarom de mens ook niet door eenzelfde soort belevenis zijn verbondenheid met ras en bodem kan beleven. Men noemt dit laatste dikwijls „pseudo-religie”, maar eerlijk gezegd kan ik niet zien waarom de ene „echt” en het andere „pseudo” zou zijn. Het is echter het redelijke denkvermogen dat ons zegt, dat wij met een verbondenheid met ras en bodem gevaar

lopen tot vernietiging van mensen, terwijl kosmische verbondenheid in dat opzicht heel wat minder gevaarlijk is. Maar de meer of mindere echtheid van beide belevenissen blijft daarbij buiten beschouwing. Met andere woorden: wij hebben geen maatstaf om de echtheid van de religieuze belevenis te toetsen en daarom kan deze soort belevenissen ons niets doen kennen en geen enkele zekerheid geven.

TENSLLOTTE een opmerking over de ontboezeming van de heer Ouwejan, die vraagt of wij in onze technische knappe wereld er nu zo voordelig uitzien dank zij „more brains”.

Ik zou hierop dit willen zeggen: men verwacht altijd weer de techniek, die toegepaste wetenschap is, met de wetenschap zelf. Het gevaar bestaat, dat de resultaten der wetenschap worden toegepast door mensen, die iedere rationele levenshouding missen. Zij, die op grote gebieden van het leven het kritische denkvermogen het liefst volledig zouden willen uitschakelen, maken dankbaar gebruik van de uitkomsten, waartoe juist dit kritische denkvermogen heeft geleid. M.a.w. de atoombom is niet gevaarlijk in handen van de redelijk denkende mens. De rationele levenshouding heeft zich tot dusver te veel beperkt tot een bepaald gebied van het leven, nl. het wetenschappelijke onderzoek, dáárin zit het gevaar. Wij zullen in alle opzichten rationeel moeten worden (waaronder ik dan versta, dat wij door middel van ons verstand ons rekenschap geven van ons handelen) wil de atoombom ons niet te gronde richten.

In deze zin kan ik de roep van de heer Huygens om „more brains” volkomen onderschrijven.

Mr H. SINGER-DEKKER.

(De redactie heeft dit artikel, wegens plaatsgebrek, vrij sterk moeten bekorten).

Godsdienst is losgeraakt van mystieke bron

Howel ik heel wat dichter bij de religieuze humanisten sta dan dr. Huygens kan ik het met zijn opmerkingen in veel opzichten eens zijn. De schrijvers van „Humanisme en Religie” geven zelf aan wat hun fout is: zij proberen uit te spreken wat onuitsprekelijk is, wat dus voort velen holle woorden zijn en hun spotlust opwekt.

Heel iets anders is: op wetenschappelijke wijze het verschijnsel „mystiek” te bestuderen, de traditie van het Westen getrouw. Kwee Swan Liat stelt zelfs de eis: „Kritische en deskundige studie” en de Oosterse methodes noemt hij „onkritisch en weinig adequaat”. Deze studie zou dan, evenals de verwante studie van de parapsychologie, aan de psychologische,

dus uiteindelijk medische wetenschap ten deel vallen.

Ik zou H. willen voorhouden, dat hij de mystiek als cultuurscheppende factor waarschijnlijk toch onderschat. Aan de wortel van onze moderne wetenschap liggen de oude Griekse natuurfilosofen, en wie herkent niet in hun denken sterk-mystieke elementen, als ze zoeken naar het Ene, en spreken van „liefde” als schepend element? Ik voor mij geloof, dat ze teruggaan op een voorhistorische, machtige cultuurstroom, dezelfde waarop ook het eerste Christendom teruggaat met zijn „God is liefde”.

H. noemt de religie „oorsprong en ontbindingsfactor van de formele godsdienst”. Ik meen, dat in onze tijd de formele godsdienst zó losgeraakt is van zijn mystieke bron, dat juist daarom de mystici in het Hum. Verbond terecht komen.

Voor zover ik kan beoordelen treft men meer mystiek-denken aan onder natuurwetenschappelijk-geschoolden dan onder theologen. Ik heb heel wat preken gehoord toen ik nog naar de kerk ging, maar ik heb nog nooit een theoloog blij horen geven van enig mystiek gevoel. Het schijnt dat de theologische studie er dat grondig uit krijgt. Het viel me erg op, dat zij geen flauw benul hebben van de mystieke inhoud van vele bijbelwoorden. Wat bedoelde Jezus met „het levende water”? Ik denk dat Kwee dat beter begrijpt dan de grote theoloog Karl Barth.

Ik geloof niet, dat er een tegenstelling bestaat tussen mystiek denken en de natuurwetenschap, die „verworvenheid van het Westen” bij uitstek.

We hebben een heel lange periode achter de rug, waarin de mystiek slechts een ondergrondse rol speelde. De Griekse beschaving en de Joodse godsdienst waren sterk-rationalistisch (de oorsprong kan daarom wel mystiek geweest zijn!), en de moderne wetenschap heeft er zich niet officieel mee bezig gehouden. Gaat dit nu veranderen, zal de Westerse beschaving zich uitbreiden tot een lang verwaarloosd terrein en daardoor verfrist en verjongd worden?

M. A. LINDENBURG.

Discussie over „Humanisme en religie” thans gesloten. — Red.

GELOOF EN RECHT

NAAR aanleiding van het artikel van N. C. W. Dubbink in „Mens en Wereld” van 6 Maart onder de titel: „Geloof en recht” zou ik het volgende willen opmerken.

Het boek: „De code Juris Canonici, getoetst aan de Nederlandse wetgeving” van mr. H. Dirkzwager, heb ik niet gelezen, maar uit de aanhalingen uit dit boek in

genoemd artikel blijkt mij, dat het hier gaat om het recht van zelfbeperking door de individuen, van de aan hen ingevolge de Grondwet verleende vrijheids-(grond)-rechten.

Er bestaan twee opvattingen met betrekking tot de zelfbeperking van deze rechten. De staatsrechtgeleerde Struycken was van oordeel, dat de grondrechten omschreven zijn in de vorm van subjectieve rechten der burgers, maar dat zij alleen betrekking hebben op de verhouding van de individuen tot de overheid. De organen van de staat moeten zich derhalve van inbreuken op die vrijheid onthouden, maar hebben niet de plicht om de burgers het feitelijk genot dier vrijheid te verzekeren.

De consequentie van deze opvatting is, dat de individuen vrij zijn hun rechten te beperken en in bepaalde opzichten zelfs op te heffen. De staat ziet dan lijdelijk toe en de kloosterlingen kunnen in hun zelfbeperkingen rustig hun gang gaan. Toch mogen de overeenkomsten niet strijdig zijn met de goede zeden, volgens artikel 1373 van het Burgerlijk Wetboek en in artikel 14 van de wet van 1829, houdende algemene bepalingen der wetgeving van het Koninkrijk, is bepaald, dat door geen handelingen of overeenkomsten aan de wetten, die op de publieke orde of goede zeden betrekking hebben, haar kracht kan worden ontnomen.

Aan de burgerlijke rechter is derhalve het oordeel of bovenbedoelde zelfbeperking — die onder het begrip: „handelin-

gen” vallen — al dan niet nietig zijn op grond van artikel 14 wet A.B. Maar dan moet de Grondwet een wet zijn, die de publieke orde betreft. Volgens prof. Kranenburg is dit het geval. De zelfbeperkingen zijn dus volgens hem a priori nietig.

Naar mijn mening gaat het hier niet om de tegenstelling kerkelijk recht — publiek recht. We zijn echter beland op het terrein van het privaatrecht, zodat de burgerlijke rechter eventueel tot een oordeel kan worden geroepen.

Met bovenstaande meen ik een ander aspect van het probleem: „Geloof en recht” naar voren te hebben gebracht.

W. P. BAKKER.

MENS EN WERELD

Verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: H. Bonger. Redactie-secretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie: Bleyenburgerstraat 1, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro: 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— p. regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,— p. jaar, voor niet-leden f 5,—. Buitenland f 6,—. Losse nummers: f 0.20.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**

AURORA INTRODUCEERT SPAARCERTIFICATEN

MET 3 % SAMENGESTELDE INTEREST
EN RISICODEKKING BIJ VOOR-OVERLIJDEN

DE IDEALE BELEGGING VOOR SPAARGELDEN!

Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen aan:

N.V. LEVENSVZERZEKERING-MAATSCHAPPIJ

AURORA

OPGERICHT 1887

AMSTERDAM - HERENGRACHT 62 - TEL. 47006-42878

Binnen enkele weken verschijnt de tweede druk van:

Humanisme en Religie

een serie opstellen van J. P. van Praag, D. H. Prins, P. Schut, G. H. Streurman, H. Redeker en Kwee Swan Liat.

Ingenaaid f 1.90

Bestellingen op postgiro 304960, t.n.v. Humanistisch Verb., Bleyenburgstraat 1, Utrecht of bij de plaatselijke gemeenschappen.

Zo juist verschenen:

ERASMUS Spel van het Humanisme door

Prof. Dr. Garnt Stuiveling
In dit toneelstuk heeft Garnt Stuiveling de innerlijke ontwikkeling van deze grote Nederlander uitgebeeld. In dit dichtelijke spel herkent men de spanningen en conflicten, die kenmerkend zijn voor onze eigen tijd.

154 pag. Prijs geb. f 7,90.

Uitgave van Querido, Amsterdam.
Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960.

Humanist zoekt

MEDEREIZIGERS en -REIZIGSTERS

(leeftijd ± 27—35 jaar) met belangstelling voor natuur, kunst en architectuur voor **zomerreis** (per trein) naar **Oostenrijk** en eventueel Noord. Joego-Slavië (verblijf in Natuurvriendenhuisen e.d.). Brieven met bijzonderheden Altingstr. 17, Den Haag.

HUWELIJK

Wedn. Arb., 57 jaar, zoekt k.m. met nette vrouw tot 50 j., liefst enig inkomen of kl. pens. Br. Bureau v.d. Blad Apr. 1.

Jongem., 28 j., alg. ontw., zoekt ser. corr. ken. met alg. ontw.

MEISJE of JONGE VROUW

met mod. opv., van natuur en goede muziek houdend. Kans op emigratie Australië. Br. met foto, welke onder erewoord retour onder No. Apr. 2 Bur. v. d. Blad.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr W. J. Jong en H. Kuysten. Administratieadres: Chr. Bennekerslaan 22 D, Rotterdam (O). Abonnementprijs f 3,— per jaar.

Juist op deze dagen...

wilt U correct gekleed gaan!

* * * * *

Nu het voorjaar weer in zicht komt, is het zaak zich te beraden, hoe U gekleed zult gaan.

UNIEK heeft ter gelegenheid van deze bijzondere dagen 'n collectie herencostuums samengesteld, waaruit U — gezien de uitmuntende kwaliteit, perfecte afwerking en populaire prijs — beslist een keus zult willen doen.

Als waardering voor het feit, dat U bij een adverteerder van Uw eigen blad koopt, geven wij t/m 30 April elke koper van een Herencostuum gratis 'n fraai geschenk.

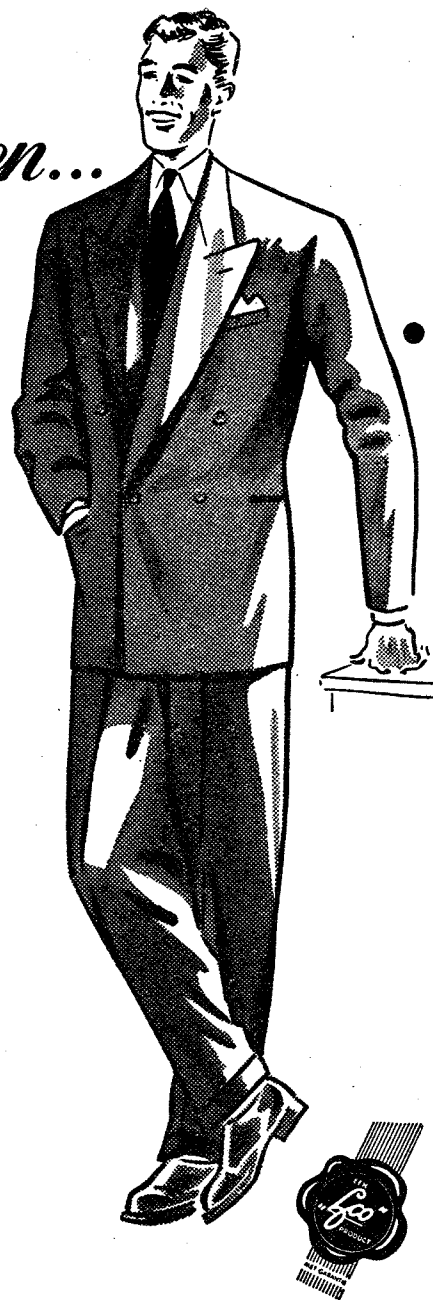

De ELCO-HULSMAN-Herencostuums zijn volgens een geheel nieuw maatsysteem vervaardigd, waardoor zij hun natuurlijke coupe behouden, óók na een regenbui! Onberispelijk van snit en oppersen overbodig.

Tevens 'n keurcollectie bekende merken Regenjassen, Demi's en Sportcolberts. **JUIST OP DEZE DAGEN**..... Ook voor de Dames hebben wij op onze speciaal vernieuwde Damesafdeling (1e etage) een uitgebreide sortering **VOORJAARSMANTELS** en **MANTELCOSTUUMS**.

U weet toch, dat wij U bij aankoop Uw reiskosten (heen en terug) volledig vergoeden onverschillig uit welke plaats in Nederland U komt? **NIUWENDIJK 143 - AMSTERDAM - TEL. 47135**

KLEDINGMAGAZIJN „UNIEK”
NIUWENDIJK 143 - AMSTERDAM - TEL. 47135

Speciale sortering **COSTUUMS** in vele kleuren, reeds vanaf **f 110.-**

Perfect gesneden **COLBERTS** reeds vanaf **f 75.-**

FANTASIEPANTALONS (ook met streep) reeds vanaf **f 35.-**

ELCO - HERENCOSTUUMS in div. dessins en tinten reeds vanaf **f 90.-**

